

GLOBALLEŞME ve YOKSULLUK*

21. yüzyılın içerisinde bulunduğumuz şu dönemde dünya çapında değişim rüzgarları esmektedir. Şüphesiz bu değişim rüzgarlarından en önemlisi ve en çok tartışılanı globalleşmedir. Ulusal kültürlerin, ekonomilerin ve sınırların ortadan kalkmaya yüz tuttuğu, politik kutuplaşmaların ortadan kalktığı, hemen hemen her alanda liberal eğilimlerin güç kazandığı, teknolojinin akıl almaz bir hızla geliştiği ve toplumsal hayatın büyük bir kısmının global süreçler tarafından belirlendiği bir çağda yaşıyoruz.

Teknoloji ve iletişim teknolojisindeki devasa gelişmeler ülkeleri ekonomiden, siyasete kadar pek çok alanda birbirlerine doğru iyice yakınlaştırmıştır. Teknolojik gelişmeler ve bunların ortaya koyduğu iletişim ve bilgi ağındaki ilerlemeler dünyayı adeta *'global bir köye'* dönüştürmüştür. Bu süreçte telekomünikasyon ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmeler lokomotif işlevi görmektedir. Bu yaklaşmanın temelinde ekonomiden kültüre, siyasete kadar pek çok alanda ülkelerin birbirlerine yaklaşmasını sağlayan globalleşme süreci yatmaktadır. Bu süreçte sermaye, işgücü, teknoloji ve bilgi sınır tanımaz hale gelmiştir. Ayrıca, globalleşme sürecinde demokratikleşme, hukukun üstünlüğü, çevrenin korunması, terörizm ve organize suçlarla mücadele, insan hakları ve liberalleşme gibi evrensel değerler de ön plana çıkmaktadır. Bütün bu gelişmeler bir taraftan ulusal ekonomi, ulusal siyaset, ulusal kültür kavramını rafa kaldırmakta, diğer taraftan da ulus-ötesi çıkar gruplarını ortaya çıkarmakta ve değişik ülkelerden, hatta kıtalardan, insanları birbirlerine bağımlı hale getirmektedir. Globalleşme sürecindeki tüm bu gelişmeler, ülkeleri dünya standartlarında mal, hizmet ve bilgi üreten bir toplum olmaya doğru sürüklemektedir.

1. Globalleşme Nedir?

Globalleşmenin tanımı konusunda henüz bir fikir birliği sağlanmış değildir. Bazı yazarlar, globalleşmenin sadece ekonomik boyutuna ağırlık verirken; diğerleri, globalleşmenin ekonomik boyutu yanında siyasi ve kültürel boyutlarına da temas etmektedirler. Örneğin, Ouattara (1997), globalleşmeyi ekonomik açıdan ele almakta ve globalleşmeyi, ticaret, finansal

* Bu bölümün hazırlanmasında meslektaşımız Hüseyin Şen ile daha önce müştereken hazırladığımız şu çalışmadan geniş ölçüde yararlanılmıştır: C.C.Aktan ve H.Şen, Globalleşme, Ekonomik Kriz ve Türkiye, Ankara: TOSYÖV Yayını, 1999. Bu çalışmada yoksulluk ile ilgili bölüm ise tarafımızdan hazırlanmıştır.

akımlar, teknoloji değişimi ile bilgi ve işgücünün mobilitesi yoluyla dünya ekonomilerinin birbirleriyle entegrasyonu olarak tanımlamaktadır. Bazıları ise, globalleşmenin ekonomik boyutu yanında siyasal ve sosyo-kültürel boyutuna da dikkat çekerek konuyu daha geniş bir perspektiften ele almaktadır.

Esas itibarıyla ekonomik bir olgu olarak karşımıza çıkan globalleşmenin siyasal ve sosyo-kültürel boyutları da mevcuttur. Globalleşmeyi tarihin akışı içinde ortaya çıkan bir olgu (realite) olduğu kadar; uluslararası ticaretin yaygınlaşması, emek ve sermaye hareketlerinin artması, ülkeler arasındaki ideolojik kutuplaşmaların sona ermesi, teknolojideki hızlı değişim sonucunda ülkelerin gerek ekonomik, gerekse siyasal ve sosyo-kültürel açıdan birbirlerine yakınlaşmaları olarak da tanımlayabiliriz.

1.1. Ekonomik Globalleşme

Ekonomik globalleşme, genel anlamda ülke ekonomilerinin dünya ekonomisiyle entegrasyonunu, yani dünyanın tek bir pazarda bütünleşmesini ifade etmektedir. Bir başka deyişle ekonomik globalleşme, ülkeler arasında mal, sermaye ve emek akışkanlığının artması sonucu ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerin yoğunlaşması ve ülkelerin birbirlerine yakınlaşması demektir. Ekonomik globalleşme sürecinde, mal ve hizmetler ile uluslararası sermaye hareketleriyle ilgili sınır-ötesi işlemler çeşitlenerek artmakta ve teknoloji dünya çapında daha hızlı bir biçimde yayılmaktadır. Bu süreçte global firmalar önemli bir fonksiyon üstlenmekte ve bu firmalar vasıtasıyla teknoloji gelişmiş ülkelere doğru yayılmaktadır. Telekomünikasyon, bilgi ve ulaşım teknolojilerindeki hızlı gelişmeler, GATT, WTO ve IMF gibi uluslararası kuruluşların çabalarıyla dünya ekonomisinde sağlanan liberalleşme hareketleri, ülkelerin hızlı ve sürdürülebilir ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmede piyasa ekonomisinin önemini kavramaları, uluslararası firmaların sınır-ötesi satış yapma ve maliyet düşürmek amacıyla daha ucuz kaynak sağlama gibi faktörler ekonomik globalleşmeye ortam hazırlamıştır. Mal ve hizmetler ile üretim faktörlerinin, yani emek, sermaye ve teknolojinin uluslararası alanda mobilitesi sonucu mal ve hizmet piyasalarının entegrasyonu ekonomik globalleşme ile sonuçlanmıştır.

Ekonomik globalleşme, kendisini *üretim ve finansal faaliyetlerin globalleşmesi* olmak üzere iki farklı alanda göstermektedir.

Üretimin globalleşmesi, ülke bazında faaliyet gösteren firmaların üretim faaliyetlerini diğer ülkelere ve kıtalara yaymalarını ifade etmektedir. Üretim faaliyetleri global firmalar aracılığıyla sınır-ötesi sabit sermaye yatırımı, sınır-ötesi iştirak, fason imalat anlaşmaları gibi değişik şekillerde uluslararası

arenaya taşınmaktadır. Üretim alanı olarak bütün dünyayı hedefleyen bu firmalar, üretim faaliyetlerini maliyet avantajı sağlayacak ülkelere kaydırmanın yollarını aramakta ve faaliyetlerini hammadde maliyeti, ara maliyeti, işgücü maliyeti ve dışsal maliyetler açısından daha cazip gördükleri ülkelere kaydırmaktadırlar. Bu yöneltte özellikle işgücü maliyetinin düşüklüğü ve dışsal maliyetler önemli rol oynamaktadır. Global firmalar, ücret artışlarının işgücü verimliliğini aştığı ülkeleri hemen terk etmekte ve düşük işgücü maliyeti sağlayacak ülkelere ya da bölgelere yönelmektedirler. Ayrıca, bu firmalar kendilerini çevre koruma maliyetlerinin etkisinden kurtarmak ve böylece rekabet avantajı sağlamak amacıyla faaliyetlerini çevre koruma mevzuatları görece gevşek olan ülkelere kaydırmaktadırlar.

Üretimin globalleşmesi ile özellikle mikro-elektronik ve motorlu taşıt üretimi gibi alanlarda *'global fabrikalar'* ortaya çıkmıştır. Böylece, bir malın üretiminin değişik safhalarını oluşturan araştırma-geliştirme, parçaların hazırlanması, montajı, tamamlanması ve kalite kontrol gibi safhalar bir ülkeyle sınırlı kalmayıp; karşılaştırmalı üstünlüğe bağlı olarak tek bir üretim hattı içinde birden çok ülkeye yayılmıştır. Bir başka ifadeyle, üretimin globalleşmesi ile üretim içi ihtisaslaşma (*intra-product specialisation*) önem kazanmıştır. Böylece, global firmalar etkinlik ve verimliliği ön plana çıkarmakta ve global rekabet koşullarını kendi lehlerine çevirebilmek için sürekli yenilik yapmak ihtiyacı duymaktadırlar.

Finansal faaliyetlerin globalleşmesi ise, ekonomik globalleşmenin kendini gösterdiği bir diğer alandır. Finansal faaliyetlerin globalleşmesiyle sermaye, herhangi bir coğrafi sınır içerisinde kalmayıp; daha düşük risk ve daha yüksek kazanç sağlamak düşüncesiyle herhangi bir kısıtlamaya maruz kalmadan sınır-ötesi alanlara kolayca yayılmaktadır. Bu alanın, globalleşmenin en yaygın ve en yoğun olarak yaşandığı alan olduğu söylenebilir. Finansal faaliyetlerin globalleşmesi, özellikle 1980'li yıllarda ve sonrasında hızlı bir gelişme göstermiş ve uluslararası finansal piyasaları birbirinden ayıran sınırlar hemen hemen ortadan kalkmıştır. Hızla birbirlerine entegre olan finans piyasaları, uluslararası sermaye hareketlerinin kaynağının, kanallarının ve hacminin değişmesine neden olmuştur. Bu gelişmenin temelinde gelişmekte olan ülkelerin uluslararası finansal faaliyetleri kendi ülkelerine çekmek için uygulamaya koydukları deregulasyon politikaları, esnek kur rejiminin benimsenmesi, finansal araç türlerindeki hızlı artış, telekomünikasyon araçları gibi siyasal, kurumsal ve teknik faktörler yatmaktadır (DPT,1995:214).

1.2. Siyasal Globalleşme

Siyasal globalleşme, eskiden uluslararası sistemin temel aktörü olan ulus-devletin üstünlüğünü sarsmış ve ulus-devleti, yetkilerini başkalarıyla

paylaşmaya mecbur bırakmıştır. Ulus devlet, globalleşme ile yetki ve otoritesini uluslararası ve uluslar-üstü kuruluşlara devretmeye başlamıştır. Bu süreçte uluslararası ilişkilerin artmasına paralel olarak sorunların uluslararası arenaya taşınması da artış göstermiş ve bunların çözümü uluslararası işbirliğini zorunlu hale getirmiştir. Bir başka ifadeyle, uluslararası siyasal ve ekonomik aktörler devlet egemenliğine ortak olmuş; ülkeler, ulusal ve uluslararası politika uygulamalarında dış dünyayı dikkate almak durumunda kalmıştır.

1.3. Sosyo-Kültürel Globalleşme

Sosyo-kültürel globalleşme, demokrasi, insan hakları, çevrenin korunması, uyuşturucu, AIDS ve terörizmle mücadele gibi bütün insanlığı ilgilendiren konularda ülkelerin ortak bir anlayışa ulaşmalarını ifade etmektedir. Demokrasi, insan hakları, piyasa ekonomisi, özgürlük gibi kavramlar artık tüm ülkelerin gündemine girmiştir. Öte yandan; çevre kirliliği, uyuşturucu ticareti, AIDS, terörizm ve organize suçlar gibi sorunların ülke boyutlarını aşması ve bütün insanlık için bir tehdit oluşturması bütün ülkeleri ortak hareket etmeye zorlamaktadır.

Sosyo-kültürel globalleşme ile ülkeler, birbirlerini kültürlerini daha yakından tanımakta ve bu da uzun dönemde dünya barışına katkıda bulunabilecektir. Sosyo-kültürel globalleşme, batı kültürünü ön plana çıkarmakta ve bu kültürün diğer ülkelere yayılmasına ortam hazırlamaktadır. Başta demokrasi, insan hakları, piyasa ekonomisi gibi batılı değerler bütün dünyaya yayılmaktadır. Bütün bunların yanında batılı ülkelerin damak tadından tutunuz da giyim kuşamına kadar geniş bir yelpazedeki zevk ve tercihler giderek homojenleşmektedir.

2. Globalleşmenin Ortaya Çıkardığı Fırsatlar ve Tehlikeler

Globalleşmenin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere sunduğu fırsatlar literatürde yoğun olarak tartışılmaktadır. Bu fırsatlar, teknoloji transferinden verimliliğin artmasına ve dolayısıyla ekonomik refahın yükselmesine ve hatta ülkelerin birbirlerini daha yakından tanınmasıyla dünya barışına katkıda bulunmaya kadar çok geniş bir yelpazeye uzanmaktadır.

Globalleşmenin ortaya çıkardığı tehlikeler ise, literatürde yeni yeni tartışma gündemleri oluşturmaktadır. Bu tehlikelere ilişkin tartışmalar, ulus-devletin güç kaybetmesi ve bunun ortaya çıkarabileceği olumsuz sonuçlar, niteliksiz işgücünün acımasız rekabetin kurbanı olması, gelir dağılımının bozulması, alt köylerin ortaya çıkması, hacim ve karakter açısından biçim değiştiren sermaye hareketlerinin makro-ekonomik istikrarsızlık ve finansal krizlerin

ortaya çıkmasındaki rolü, çevre sorunlarının artması gibi değişik alanlarda odaklaşmaktadır.

2. 1. Globalleşmenin Ortaya Çıkardığı Fırsatlar

Globalleşme sürecinde özellikle 1960'lardan sonra gelişmekte olan ülkelerin, Japonya, ABD ve başlıca gelişmiş Avrupa ülkeleriyle ekonomik ve ticari bağlantıları belirgin bir artış göstermiştir. Bu bağlantılar, global sistem içinde gelişmekte olan ülkelerin ticaret, finans ve üretim sürecine entegrasyonunu hızlandırmıştır (Sachs,1998). Gelişmiş ülkelerde bir yandan iletişim teknolojisi hızla gelişirken, diğer taraftan da globalleşmenin beraberinde getirdiği uluslararası rekabet, hem bu ülkelerin ekonomilerinde hem de gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinde yapısal değişimlere yol açmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerin global ekonomiyle giderek artan bir biçimde entegrasyonu, uzun dönemde hem gelişmekte hem de gelişmiş ülkelerde ekonomik refahın artmasına katkıda bulunmaktadır (World Bank,1995:2; Ouattara,1997:1; Kutlu,1998:365).

Üretim faktörleriyle mal ve hizmetlerin hareketliliğinin yol açtığı entegrasyon ve karşılıklı ekonomik bağımlılıktaki karşılıklı artış, dünyada daha geniş coğrafi alanlarda ilişki kurmayı mümkün hale getirmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin dünya piyasalarına entegrasyonu, bu ülkelerin karşılaştırmalı üstünlüklerini geliştirmelerine ve artan global rekabetten daha fazla faydalanmalarına imkan sağlamaktadır. Globalleşme, bir taraftan gelişmekte olan ülkelerin daha geniş ticari pazarlara, daha büyük sermaye girişine sahip olmasını sağlarken, diğer taraftan da bu ülkeler için ihracat ya da ithal edilebilir malların genişlemesini ve bu ülkelerin teknolojik gelişmelerden daha fazla yararlanmasına olanak sağlamaktadır. Globalleşme, ayrıca, ulaşım ve iletişim maliyetlerini düşürerek üretimde işbölümü ve uzmanlaşmaya olanak sağlamaktadır. Üretimde iş bölümü ve uzmanlaşmada etkinliği ve dolayısıyla verimliliği artırmaktadır.

Artan verimlilik ise gelişmekte olan ülkelerin uluslararası piyasalarda rekabet güçlerinin yükselmesine imkan sağlamaktadır (Qureshi,1996; Brahmhatt ve Dadush,1996). Globalleşme, ayrıca, uluslararası iş bölümünde ve tasarrufların kullanımında etkinliği sağlamak suretiyle üretkenliğin artmasına ve tüketicilerin yabancı malların her çeşidini daha düşük maliyetle elde etmesine de imkan vermektedir (IMF,1997). Bir malın üretim sürecinin değişik aşamaları, alternatif üretim yerlerinin karşılaştırmalı üstünlüğüne bağlı olarak dünyanın değişik bölgelerinde gerçekleştirilmektedir. Gelişmekte olan ülkeler üretimin globalleşmesi sayesinde teknoloji transferini de gerçekleştirebilmektedirler.

Ülkelerin global ticarete kapılarını açmaları ve bu ticarete katılmaları ihracat ve ithalata yönelik üretim yapan sektörlerde nitelikli işgücünün istihdamını artırmaktadır. Buna karşılık inşaat ve ulaşım gibi ihracat ve ithalata yönelik olmayan sektörlerde niteliksiz işgücü için istihdam olanakları doğmaktadır. Diğer yandan, ticaretin genişlemesi göç baskısını da azaltmaktadır. Pek çok gelişmekte olan ülkede yabancı uzmanlık ve yönetim teknikleri üretimde etkinliğin artmasına katkıda bulunmaktadır.

Globalleşme bir taraftan ticaret ve sermaye piyasalarının serbestleşmesine, diğer taraftan da müşteri ve dağıtım stratejilerinin uluslararası arenaya yayılmasına imkan sağlamaktadır. Globalleşme, etkinliği teşvik etmek ve yabancı yatırımlar için uygun ortam sağlamak suretiyle gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasına da katkıda bulunmaktadır. Yabancı yatırımların gelişmekte olan ülkelerde iktisadi kalkınmanın finansmanı için gerekli dış tasarrufu ve döviz ihtiyacını sağlaması da mümkündür.

Finansal faaliyetlerin globalleşmesi ile fon talep eden ülkeler ile fon arz eden ülkeler arasındaki ilişkiler hem yoğunlaşmış, hem de çeşitlik kazanmıştır. Bu çerçevede gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülke piyasalarına rahatlıkla girebilme ve dolayısıyla getirisi yüksek buna karşın riski düşük finansal yatırımlarda bulunabilme imkanına kavuşmaktadır. Ulusal piyasaların ülkenin finansman ihtiyacını karşılamakta yetersiz kaldığı durumlarda *Europa*, *Eurotahril* gibi uluslararası finansal piyasalar devreye girmekte ve bu piyasalarda oluşan muazzam miktardaki fonlar finansman ihtiyacı olan ülkelerin kullanımına sunulmaktadır. Bu fonların gelişmekte olan ülkelerin kullanımına sunulması, -eğer etkin ve verimli alanlarda kullanılıyorsa- bu ülkelerde tasarruf açığını kapatarak kaynak kullanımını genişletecek ve böylece yatırımlarda ekstra bir artış gerçekleşecektir. Bu durum gelişmekte olan ülke ekonomilerinde büyümenin yanı sıra gelir artışı sağlayacak ve sonuçta da istihdamı ve milli geliri pozitif yönde etkileyecektir.

Gelişmiş ülkelerde üretimin globalleşmesi ile '*endüstri toplumu*' yerini '*bilgi toplumu*' bırakmaktadır. Böylece, globalleşme sürecinde imalat sektörünün önemi azalırken; bankacılık, sigortacılık, finansman gibi hizmet sektörlerinin önemi artmaktadır. Gelişmiş ülkelerin endüstri toplumundan bilgi toplumuna geçişi, bu ülkelerin imalat sektörünün bir başarısızlığı değil; aksine ekonomik gelişme sürecinin doğal bir özelliğidir (IMF,1997:51). İmalat sektöründe ortaya çıkan boşluk ise, gelişmekte olan ülkeler tarafından doldurulmaktadır. Sonuçta da globalleşme sürecinin ortaya koyduğu değişimden her iki ülke grubu da yarar sağlamaktadır.

Globalleşme, hem enformasyon teknolojisindeki devasa gelişmelerin nedeni, hem de sonucu olarak dünyayı '*global bir köy*' e dönüştürmüştür. Radyo,

televizyon, telefon, faks, internet gibi kitle iletişim araçlarındaki hızlı gelişim, bilgi akışını inanılmaz ölçüde hızlandırmış ve bilgi akış maliyetlerini asgariye indirmiştir. Bu gelişmeler sonucu ülkeleri ve insanları birbirlerinden ayıran fiziki engeller hemen hemen ortadan kalkmıştır. Artık dünyanın bir ucundan diğer ucuna anında ulaşmak sıradan bir olay haline gelmiştir. Globalleşme ile birlikte günümüzde komşuluk kavramının içeriği de şekil değiştirmiştir. Eskiden çevremizdeki birkaç köy ya da şehirle veyahut ta ülke ile sınırlı olan komşuluk ilişkileri, artık kıtaları ve hatta bütün dünyayı ilgi alanına almıştır. Ayrıca, bilgi ağının genişlemesine paralel olarak çıkar grupları da genişlemiştir.

Siyasal fikirler, akımlar ve kültürler, ulusal sınırları zorlamakta ve global bir kimlik kazanmaktadır. Daha önceleri ulusal hükümetlerin sorumluluğundaki görevler şimdi bunların kapasitelerini aşar duruma gelmiştir. Ülkelerin güvenlik, refah, çevre sorunları, uyuşturucu trafiği, terörizm, salgın hastalıklar, insan hakları gibi konular artık uluslararası politikalarından bağımsız düşünülmemektedir. Zaten ulus-devletin bu sorunların üstesinden gelmesi de pek mümkün gözükmemektedir. Öte yandan, global ekonomik krizlerin üstesinden gelebilmek için ülkelerin global bir finansal sistemin *-global finansal mimari altyapı-* inşası, uluslararası enformasyon sisteminin kurallarının belirlenmesi gibi konular ister istemez uluslararası işbirliğini zorunlu kılmaktadır.

Uluslararası ilişkiler yoğunlaştıkça yerel problemler uluslararası hale gelmiş ve bunların çözümü de uluslararası işbirliğini gerektirmiştir. Artık, *'global düşün, yerel ölçekte uygula'* felsefesi siyasal kararlarda etkili olmaya başlamıştır. Bu durum yasama ve yaptırım gücüne sahip ulus-üstü örgütlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Yine, iletişim teknolojisinde meydana gelen ve karşılıklı etkileşimi sağlayan gelişmeler, dünyanın her yerinde evrensel standartta bir tüketim özlemi, bir homojen tüketim şablonu yaratmıştır. Bu durum, milli gelir ve toplumsal refahın hızlı bir şekilde arttırılmasını ve bunun çevreye zarar vermeden, uluslararası standartlarda mal ve hizmet üretilmesini zorunlu hale getirmiştir. Bu gelişmeler karşısında ülkelerin bilgiye olan ihtiyacı her geçen gün artmaktadır. Bilginin önemindeki bu artış, bilginin üretilmesini ve pazarlanmasını başlı başına bir sektör haline getirmektedir.

Ekonomik globalleşme, dünyada üretim, ticaret, sermaye hareketleri ve teknolojinin rekabette geniş açılımlar sağlaması suretiyle ürün ve faktör piyasalarının liberalleşerek bütünleşmesi sonucunu doğurmuştur. İletişim teknolojisinde devasa gelişmeler üretimin sadece daha uzaktan ve daha süratli olarak yönetimini ve denetimini kolaylaştırmakla kalmayıp; sipariş alıp

vermeyi de oldukça kolaylaştırmıştır. Ulaşım teknolojisindeki gelişmeler ise hem taşıma, hem de ulaşım maliyetlerini aşırı ölçüde düşürmüştür. Ayrıca, ekonomik globalleşmeyle beraber etkin yönetim anlayışı çok büyük önem kazanmıştır. Böylece, multi-fonksiyonel işgücü ile bunları motive edecek lider ve yönetici kadroları global üretimin en önemli belirleyicileri konumuna gelmiştir.

2.2.Globalleşmenin Ortaya Çıkardığı Tehlikeler

Globalleşme ile ülkeler arasındaki ekonomik, siyasi ve sosyo-kültürel entegrasyonun artması, ulus-devletin güç ve etkinliğini azaltmıştır. Ulus-devlet, sınırları içindeki fikirlerin akışını ve ekonomik politikaları artık kontrol edememekte ve böylece iç politika araçları etkisini yitirmektedir. Bir bakıma ulus-devlet, rolünü, sorumluluklarını ve politik ilişkilerini yeniden tanımlamaya zorlanmaktadır. Globalleşme sürecinde ulus-devlet, yetkilerinin birçoğunu bir taraftan uluslararası kuruluşlarla diğer taraftan da yerel otoritelerle paylaşmaya mahkum olmuştur. Bir zamanlar ulus-devletin sorumluluk alanı içinde yer alan savunma, ekonomik yönetim gibi pek çok alan artık büyük ölçüde IMF, Dünya Bankası, WTO, NATO ve BM gibi uluslararası kuruluşlar ya da bölgesel düzeydeki siyasi ve ekonomik birlikler (Avrupa Konseyi, Avrupa Merkez Bankası gibi) temelinde koordine edilmektedir. Globalleşme, bu bağlamda bir paradoksu ortaya koymaktadır. Şöyle ki; bir taraftan globalleşme ile tüm ülkelerde demokrasinin gelişmesi amaçlanırken diğer taraftan da gücün uluslararası kuruluşlara devredilmesiyle ülkeler kendi gelecekle ilgili temel kararları almaktan yoksun bırakılmaktadır (Boutros-Ghali,1996:151).

Öte yandan globalleşme, ulusal politikaların etkinliğini azaltmakta ve ülkelerin radikal kararlar almasını güçleştirmektedir. Ulus-devlet, artık ne ekonomik politikaların yönlendiricisi ne de tek başına ulusal güvenliğin sağlayıcısıdır. Dünyanın dört bir yanında ulus-devlet içinde etnik milliyetçiliğe ya da dini temele dayalı özerk bölgeler ortaya çıkmıştır. Rusya'da, Çeçenistan; Kanada'da, Quebec; Yugoslavya'da, Kosova ve İspanya'da, Katalonya örnek gösterilebilir.

Ulusal sınırları aşan işlemlerin, sayısının ve ölçeğinin her geçen gün artması devletin gücünü olumsuz yönde etkilemektedir. Globalleşme sürecinde trans-nasyonal firmalar hem ekonomik hem de siyasi karar almada daha etkin hale gelmektedir. Örneğin, uluslararası arenada faaliyet gösteren General Motors, Shell, Microsoft gibi firmalar, çoğu hükümetten daha büyük ve daha güçlü hale gelmiştir.

Globalleşme ile gelişmekte olan ülkelerin milli gelir ve ihracatları içinde sınai ürünlerin payının gittikçe artmaktadır. Bununla beraber globalleşmenin, bu ülkelerin teknoloji üretir hale gelmesine olanak sağladığını söylemek çok güçtür. Bu ülkelerin ithal teknolojiye bağımlı yapısı, sağlıksız dış ödemeler bünyesi ve sık sık dış şoklara maruz kalmaları hala önemini korumaktadır.

Öte yandan, kültürel globalleşme ile ortaya çıkan kültür, batı kültürüdür. Kısaca, batılı değerlerin dünyada hakimiyet kurmasıdır. Dünya da çok sayıda farklı kültür mevcuttur. Yerel kültürler global kültürü benimsediği ölçüde ancak kültürel globalleşme gerçekleşebilecektir. Fakat yerel kültürlerin global kültüre karşı bir reaksiyon göstermesi ihtimali de her zaman mevcuttur. Diğer taraftan kültürel globalleşmenin ortaya çıkardığı batı tüketim anlayışının ve yaşam biçiminin, diğer ülkeler için bir tehdit mi yoksa bir fırsat mı olduğu kişilerin bakış açısına göre değişebilmektedir. Liberal bir perspektiften bakıldığında kültürel globalleşme, dünyada barış ve huzurun sağlanmasına katkıda bulunabilecek iken; milliyetçi-muhafazakâr perspektiften bakıldığında kültürel globalleşme, ulusal kültürlerin yok olması anlamına gelmektedir. Sonuçta kültürel globalleşme toplumları Amerikancı-komünist, çağdaş-gerici vb. kamplara ayırdığı da bir realitedir. Ayrıca, ticari reklamcılığın artması ve dünyada tek tip tüketim alışkanlığının yayılmasının Batılı olmayan ülkelerin sosyal gelişimine zarar vermesi olasılığı da bir hayli yüksektir.

Globalleşme, bir yandan yerel farklılıkları minimize ederek ortak bir kültür ortaya çıkarırken diğer yandan da global köyün içinde 'alt köylerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. İnsanların ulusal/yerel değerlerini bir tarafa bırakmadıkları gibi köklerine daha sıkı sarılmalarına ve bölgesel blokların ortaya çıkmasına yol açarak adeta bir 'global paradoks' yaratmaktadır (Gürses,1998). Kültürel globalleşme, değişime ayak uyduramayan, değişim talebiyle baş edemeyen veyahut ta değişimi benimsemek istemeyen kesimlerin kendi iç dünyalarına kapanmalarına neden olabilecektir. Ayrıca globalleşme sürecinde, değişime ayak uyduramayanlar ya da bunu başaramayanların kimlik krizi ile karşı karşıya kalmaları ve sonuçta da globalleşmeye karşı mücadeleye girişebilmeleri ihtimali de vardır. 1970'li yıllardan sonra dünyada bir taraftan dini ve milli akımların güç kazanması, diğer taraftan da bölgesel blokların artması bunun bir göstergesi sayılabilir. Dolayısıyla kültürel globalleşmenin bir anti-globalleşme süreci ortaya çıkarması olasılığı da bir hayli yüksektir.

Günümüz dünyasında bir taraftan globalleşme hareketi yaşanırken, diğer taraftan da buna karşı eğilimler mevcuttur. Korumacılık ve bölgeselleşme hareketleri bunların başında gelmektedir. Gelişmiş ülkeler de dahil pek çok ülke, bir takım bürokratik engellerle korumacılığı hala sürdürmektedir. 1970

sonrasında 'ekonomik bloklama' ya da 'bölgeselleşme' gibi eğilimlerin bir hayli arttığı görülmektedir. AB, NAFTA ve APEC' in başını çektiği ticaret bloklarının korumacı karakteri göz önüne alındığında, dünya ekonomisi açısından bölgesel ticaret anlaşmalarının, GATT çerçevesinde gerçekleştirilmeye çalışılan çok taraflı ticaretin liberalleştirilmesi hareketine ters düştüğü görülmektedir.

Globalleşmenin ortaya çıkardığı diğer önemli tehditleri şu şekilde sıralayabiliriz: Globalleşme ile beraber sermaye hareketleri, hem hacimsel olarak artmakta hem de kısa vadeli ve spekülasyon amaçlı yönelmektedir. Tablo 1'de görüldüğü gibi, son yıllarda gelişmekte olan ülkelere yönelik yabancı sermaye resmi kanallardan özel kanallara doğru yönelmiştir.

Tablo 1: Gelişmekte Olan Ünelere Net Sermaye Akışı, 1983-99

Sermaye akışı / Yıl	1983-88	1989-95	1995	1996	1997	1998	1999 ¹
Net özel sermaye akışı (Milyar \$)	15.1	107.6		200.7	100.6	60.5	50.1
<i>Doğrudan özel yatırımlar²</i>	69	39	48	45	73.3	113.5	132.9
<i>Net portföy yatırımları</i>	23	41	11	22	59.1	64.1	15.6
<i>Diğer net yatırımlar²</i>	8	20	41	74	-32.4	-77.6	-48.5
Net resmi sermaye akışı (Milyar \$)	29.0	21.4	31.0	-3.8	11.7	23.6	1.0

Not: Negatif işaretli değerler, sermaye kaçışını ifade etmektedir.

¹ Projeksiyon

² Net özel sermayenin yüzdesi olarak

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, 1997, s. 43 ve 1999, s. 40-41'den derlenmiştir.

1983-88 döneminde net özel sermaye, net resmi sermayenin sadece % 52'sine eşit iken; 1989 ve sonraki yıllarda bu durum tamamen tersine dönmüştür. Örneğin net özel sermaye, 1991'de resmi sermayenin % 650'sine ulaşmıştır. Gelişmekte olan ülkelere yönelik net özel sermaye içinde doğrudan yabancı sermaye akımları görece üstünlüğünü korumasına rağmen, özellikle 1990 ve sonrasında portföy yatırımları ve diğer yatırımların payı daha hızlı bir artış göstermiştir.

Hacim ve karakter açısından biçim değiştiren yabancı sermaye hareketlerinin özellikle gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerini olumsuz yönde etkilediği, bu ülkelerde *makro-ekonomik istikrarsızlığa sebep olduğu* ve *finansal krizlerin sorumlusu olduğu* sık sık gündeme gelmektedir. Arbitraj peşinde koşan, daha seçici davranan, kısa vadeli ve spekülasyon amaçlı yönelen sermaye hareketlerinin hacminin büyümesi, gelişmekte olan ülkelerde *finansal kriz potansiyelini* artırmaktadır. 1994-95'teki Meksika krizi ile 1997-98'deki Asya-Pasifik krizi buna örnek gösterilebilir. Her iki krizin nedenleri gerçek manada hala netlik kazanmamakla birlikte, sermaye hareketlerinin önemli bir istikrarsızlık kaynağı olduğu ve globalleşmenin bu problemi hafifletmekten ziyade daha da kötüleştirdiği görülmektedir (Sachs,1998:103-104).

Globalleşme sürecinin gelişmiş ülkelerde *yoğun işsizliğe neden olduğu* ve özellikle *niteliksiz işgücünün acımasız rekabetin kurbanı olduğu* sık sık iddia edilmektedir. Şöyle ki; globalleşmenin ortaya koyduğu şiddetli rekabet ortamı, düşük işgücü maliyetine sahip gelişmekte olan ülkelere emek yoğun üretime dayalı mallarda karşılaştırmalı üstünlük sağlamaktadır. Bu durum gelişmiş ülkelerin tekstil, demir-çelik, gıda gibi daha çok emek yoğun ve niteliksiz işgücünün istihdam edildiği endüstrilerdeki rekabet gücünü alabildiğine zorlamaktadır. Hızla artan rekabet, gelişmiş ülkeleri daha düşük ücretli işgücü kullanımına ya da arayışlarına zorlamakta; bu durum ise söz konusu ülkelerde hem işsizliği körüklemekte, hem de işgücünün işveren karşısında pazarlık gücünü zayıflatmakta ve böylece ücretlerin gerilemesine yol açmaktadır. Bundan da özellikle bu ülkelerdeki niteliksiz işgücü en fazla zararı görmekte ve yaşam standartları düşmektedir. Ayrıca, endüstri toplumundan bilgi toplumuna geçiş, iş alanlarını imalat sektöründen hizmet sektörüne kaydırarak gelişmiş ülkelerin istihdam yapısını değiştirmekte ve böylece sendikalı olarak çalışan kesim için iş olanaklarını hızla azaltmaktadır (Dash,1998:52). Diğer taraftan globalleşme, gelişmekte olan ülkelerdeki niteliksiz işgücünü de zora sokmaktadır. Dünya çapında artan ticaret ve yatırım fırsatları global firmalara faaliyet gösterdikleri bölgelerde muazzam sermaye ve nitelikli işgücü arzı sunarken, niteliksiz işgücü ya da toprak gibi mobil olmayan üretim faktörleri bundan istifade edememekte ve niteliksiz işgücünde arz fazlalığı ortaya çıkmaktadır. Niteliksiz işgücü piyasasındaki artan arz fazlalığı zaten düşük olan ücretleri daha da düşürmekte ve sonuçta bu kesimin hayat standartlarını kötüleştirmektedir.

Rodrik (1997a; 1997b), globalleşmenin gelişmiş ülkelerde sadece niteliksiz işgücü üzerinde olumsuz bir etki yapmadığını, aynı zamanda ekonomik güvensizliği artırmakta ve sosyal güvenlik sisteminin zayıflamasına yol açtığını belirtmektedir. Bu gelişmeler ise gelişmiş ülkelerde serbest ticarete ve sermaye hareketlerine karşı politik baskıların ve dolayısıyla da korumacı eğilimlerinin artmasına sebebiyet verebilmektedir. Gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkelerin emek yoğun üretim yapan endüstrilerdeki rekabetine dayanamayınca, yukarı da belirttiğimiz endüstrileri dış rekabete karşı koruma yollarına başvurmuşlardır. Gerçi GATT müzakereleri korumacılığı engelleyici tedbirler içermekte ise de gelişmiş ülkeler mevzuat boşluklarından faydalanma ya da bir başka gerekçeyle korumacılığın arkasına sığınmışlardır. Söz konusu ülkelerde işsizliğin artışına paralel olarak korumacı eğilimlerin daha da artması kuvvetle muhtemeldir.

Globalleşme ile ülkeler arasındaki *gelir dağılımında adaletsizliğin arttığı* gözlemlenmektedir. Özellikle, 1980 sonrasında gelişmiş ülkeler arasında kişi başına gelir açısından bir yakınlaşma gözlemlenirken; gerek gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler, gerekse gelişmiş ülkelerin kendi aralarında

uçurum büyümüştür. Bir çok gelişmekte olan ülkede kişi başına gelir artışı ortalama olarak ikiye katlanmasına rağmen, bu artış yine de gelişmiş ülkelerin sağladığı artışın çok gerisinde kalmıştır. Ayrıca, gelişmekte olan ülkeler arasında kişi başına gelir açısından bir kutuplaşma söz konudur (IMF,1997:72; Rowthorn ve Kozul-Wright,1998:11). Kore, Malezya, Tayland gibi ülkeler gelişmiş ülkelerin kişi başına gelirden sağladıkları artışı yakalayabilirlerken; Orta Doğu ve Afrika ülkeleriyle, Hindistan ve Bangladeş gibi Asya ülkelerinde bu artış çok gerilerde kalmıştır.

Öte yandan, üzerinde henüz bir konsensus sağlanmamış olmakla birlikte globalleşmenin ülkelerin kendi içinde de gelir dağılımında adaletsizliğe yol açtığı iddia edilmektedir. Gelir dağılımını olumsuz yönde etkileyen çok sayıda faktör olmasına karşın, globalleşme bağlamında özellikle ticaret ve teknolojik değişim ön plana çıkmaktadır (Sachs,1998:106; Rodrik,1998:4). Gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelerle artan ticareti ve bu ülkelerdeki teknolojik gelişme sonucu endüstri toplumunun yerini bilgi toplumuna bırakması, gelişmiş ülkelerin imalat sektöründe istihdam edilen işgücünün hem istihdamını, hem de yaşam standartlarını olumsuz yönde etkileyecektir. Ayrıca globalleşme, mobil haldeki üretim faktörleri -nitelikli işgücü ve sermaye- ile mobil olmayan üretim faktörleri -*niteliksiz işgücü ve toprak*- arasında ayrıcalıklı vergi uygulamasına neden olmaktadır (Rajan,1998:11). Şöyle ki, mobil haldeki üretim faktörleri, vergi oranlarının daha düşük olduğu coğrafi alanlara kayarak vergi yükünden kısmen kurtulabilmektedir¹. Buna karşın mobil olmayan üretim faktörleri, bu vergileri ödemek zorunda kalmaktadır. Bu durum, nitelikli işgücünün yaşam standardını yükseltmekte; buna karşın, niteliksiz işgücünün standardını düşürmektedir.

Globalleşmenin ortaya çıkardığı önemli tehditlerden birisi de nitelik ve niceliksel olarak *çevre sorunlarını arttırması*'dir. Dünyada, bir taraftan rekabetin her geçen gün inanılmaz bir şekilde kızışması diğer taraftan da dünya nüfusunun hızla artması ile beraber global boyuttaki çevre sorunları giderek artmaktadır.

Globalleşmenin çevreyle ilgili olarak ortaya çıkardığı dört farklı tehlike söz konusudur. Bunlar;

- Sanayileşmenin çevreye verdiği zarar,
- Fakirliğin çevreye verdiği zarar, ve
- Kitle imha silahlarının hızla artmasıdır (Zürn, 1996:70).

---

¹ Tabi ki bu varsayım vergiye eşdeğer sübvansiyon ya da maliyetlerdeki düşüğe yol açabilecek başka bir faktörün olmaması durumunda geçerlidir.

Sanayileşmenin çevreye verdiği zarar, genel olarak üretim ve tüketim faaliyetlerinin ortaya çıkardığı negatif dışsallıklardan kaynaklanmaktadır. Globalleşme ile birlikte ortaya çıkan endüstriyel ürünler ve bunun hızla diğer ülkelere hızla yayılması ekolojik dengeyi bozmaktadır.

Trans-nasyonal firmalar, dışsal maliyetlerin getirdiği ek yükten kurtulmak için faaliyetlerini gelişmiş ülkeler yerine çevre mevzuatının daha gevşek olduğu gelişmekte olan ülkelere doğru kaydırmaktadırlar. Böylece söz konusu firmalar, 'kirliten öder' prensibine pek maruz kalmamakta ve dolayısıyla da ek bir maliyet avantajı sağlamaktadırlar. Buna karşın gelişmiş ülkelerde faaliyet gösteren firmaların, çevre standartlarının yüksekliği dolayısıyla rekabet gücü zayıflamaktadır. Böyle bir durum gelişmiş ülkeleri çevre standartlarını düşürmeye zorlamakta ve sonuçta global çevre standartları düşmektedir.

Öte yandan globalleşmenin sürükleyicisi trans-nasyonal firmaların, gelişmekte olan ülkelerdeki faaliyetleri genel olarak kömür, ağaç işleme ve kağıt sanayii, motor parçaları, kimyevi maddeler, petrol ürünleri gibi çevrenin duyarlı olduğu alanlarda yoğunlaşmaktadır (Şen,1998). Bu firmaların faaliyetleri, çevreye yerel endüstrilerden daha fazla zarar vermekte çevre ve insan sağlığı için potansiyel bir tehdit oluşturmaktadır. Örneğin, trans-nasyonal firmaların bu ülkelerdeki faaliyetleri sonucu Orta Amerika'nın tropikal yağmur ormanlarının % 25'i yok olmuştur (Şen,1998:187). Ormanların yok olması ise, hem iklim değişikliklerine hem de olumsuz çevresel değişikliklere yol açmaktadır. Ozon tabakasının gittikçe incelenmesi bunun bir işaretidir. Ozon tabakasının incelenmesi ise insan sağlığını doğrudan tehdit etmektedir. Ozon tabakasının incelenmesi sebebiyle iyice süzilemeyen ultraviyole ışınları başta deri kanseri olmak üzere güneş ışınlarıyla bağlantılı pek çok hastalığın ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Sanayileşmenin çevreye verdiği zarar, ozon tabakasının incelenmesi ya da delinmesiyle sınırlı kalmamakta; iklim değişikliklerine ve zararlı atıklar yoluyla çevre kirliliğine neden olmaktadır. Bir taraftan ormanların yok olması diğer taraftan da hava kirliliğinin artması, atmosferdeki karbondioksit yoğunluğunu yıldan yıla arttırmaktadır. Endüstri devriminden bu yana atmosferdeki karbondioksit yoğunluğu yaklaşık % 25 oranında artmıştır. Atmosferdeki karbondioksit yoğunluğunun yükselmesi, sera etkisi ile (*greenhouse effect*) global ısınma sorununu gündeme getirmektedir. Yapılan tahminler, 2050 yılına kadar global ısınmanın 1.5 ile 4.5 C° arasında artacağını göstermektedir (Bkz. Zörn,1996:72).

Çevreye zarar veren bir başka faktörde fakirliktir. Fakirlik, insanların çevreye bağımlılığını arttırmakta ve zorunlu olarak insanları aşırı ölçüde doğal kaynak

kullanımına yönelmektedir. Fakirliğin hızlı nüfus artışı ile birleşmesi halinde - pek çok gelişmekte ya da az gelişmiş ülkede olduğu gibi- çevreye verilen zarar daha da artmaktadır. Ancak fakirliğin çevreye verdiği zararın sanayileşmenin çevreye verdiği zarar ile karşılaştırıldığında, daha dar bir alanı etkilediğini -en azından kısa dönemde- söylemek mümkündür. Sanayileşmenin çevreye verdiği zarar, çok daha geniş boyutlu olup etkisi bütün dünyaya yayılmaktadır. Öte yandan, kitle imha silahlarının -kimyasal, biyolojik ve nükleer- dünyada hızla yayılması bütün insanlık için potansiyel bir tehdit oluşturmaktadır.

3. Globalleşme ve Yoksulluk

Buraya kadar yaptığımız açıklamalarda globalleşmenin ekonomik, siyasal ve sosyo-kültürel boyutlarını ortaya koyduktan sonra globalleşmenin beraberinde getirdiği fırsatları ve tehlikeleri özetlemeye çalıştık. Bu başlık altında ise özel olarak globalleşme ve yoksulluk ilişkisini ele almaya çalışacağız.

Önemle belirtelim ki, globalleşmenin beraberinde zenginlik mi yoksa yoksulluk mu getirdiği gerek uzmanlar arasında, gerekse sade vatandaşlar arasında oldukça tartışmalı bir konuyu oluşturmaktadır. Kimileri globalleşmeyi zenginleşmenin bir yolu olarak değerlendirirken, kimileri de globalleşmeyi zengin ile yoksul arasındaki uçurumu daha da derinleştiren bir süreç olarak görmektedirler.

Bu konudaki tartışmaları bir tarafa bırakıp öncelikle globalleşen dünyada zengin ve yoksullar arasında mevcut olan uçurumu sergileyen bazı rakamları ortaya koymakta yarar görüyoruz.

Tablo-2'de çeşitli mal ve hizmet tüketiminde eşitsizlikler çok açık verilerle ortaya konulmaktadır. Seçilmiş bazı temel mal ve hizmet tüketimlerine baktığımızda ülkeler arasında çok derin uçurumların var olduğunu görüyoruz. Örneğin, telefon hizmetlerine erişim yönünden gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasında belirgin bir farklılık bulunmaktadır. ABD, Danimarka, İsviçre, Kanda gibi ülkelerde 1000 kişi başına düşen telefon hat sayısı 500 ve üzerinde iken, Kamboçya, Kongo, Çad, Afganistan ve Nijer gibi ülkelerde sadece 1 dir. Temel tüketim maddelerinden birisi olan et tüketimine baktığımızda gelişmiş ülkelerde kişi başına yıllık et tüketiminin 100 kilogram ve üzerinde olduğunu, buna karşın Bangladeş, Gine, Malawi, Burundi ve Hindistan gibi ülkelerde yıllık et tüketiminin yıllık 3 ila 4 kilogram olduğunu görmekteyiz.

Eğitim ve sağlık harcamaları yönünden de gelişmiş ülkeler ve az gelişmiş ülkeler arasında ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Gelişmiş ülkelerde kişi başına

yıllık sağlık harcaması 2000 ila 3000 dolar arasındadır. Oysa bu rakam az gelişmiş ülkelerin bir çoğunda 10 dolar ve aşağısındadır. Yıllık öğrenci başına eğitim harcaması için de benzer bir durum sözkonusudur. Tabloda yer alan Sri Lanka, Nepal, Mozambik, Çin, Madagaskar gibi ülkelerde yıllık eğitim harcaması 40-60 dolar arasında iken başlıca gelişmiş ülkelerde sözkonusu harcamanın 10.000 ila 15.000 dolar arasında olduğu tahmin edilmektedir.

Tablo-3'de ise gelir düzeyleri ve coğrafya açısından ülke kategorilerinde uzun dönem tüketim eğilimleri gösterilmiştir. Tüketim eğilimleri genel olarak her kategoride artmakla birlikte gelişmiş ülkelerdeki artış çok daha belirgindir.

Zengin ve yoksul milletlerin ihtiyaçları ve harcamalarının kompozisyonunu bir başka tablo çok daha çarpıcı biçimde ortaya koymaktadır. Tablo-4'de Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) adlı kuruluş uzmanları tarafından yapılan bazı tahminler sunulmaktadır. Tablodaki verileri kısaca yorumlamaya çalışalım.

Tüm dünyada temel eğitim hizmetlerinin arzu edilir bir ölçüde sunulabilmesi için sadece 6 Milyar dolara ihtiyaç bulunmaktadır. Oysa sadece ABD'de kozmetik ürünler için bir yılda harcanan para 8 Milyar dolar civarında tahmin edilmektedir.

Tüm dünyada temiz içme suyu ve kanalizasyon hizmetlerinin arzu edilir biçimde sunulabilmesi için 9 milyar dolar paraya ihtiyaç olduğu tahmin edilmektedir. Oysa sadece Avrupa'da yıllık dondurma tüketimine ayrılan para yaklaşık 11 milyar dolar olarak tahmin edilmektedir. Öte yandan, Avrupa ve Amerika'da evcil hayvanlar için harcanan paranın 17 milyar dolayında olduğu tahmin edilmektedir.

Çarpıcı bazı rakamları daha ortaya koymakta yarar vardır. Örneğin, Avrupa'da alkollü içecekler için yılda harcanan para 105 milyar dolar, tüm dünyada askeri harcamalar için harcanan para 780 milyar dolardır.

Tüm bu ilginç ve çarpıcı rakamlar ışığında globalleşen dünyada zengin ile yoksul insanların ihtiyaçları ve yapılan harcamaların ne denli farklı olduğu görülebilmektedir.

Öte yandan, globalleşme ve serbest ticaret ile birlikte çok uluslu şirketlerin de giderek büyüdükleri görülmektedir. Çok uluslu şirketlerin az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yaptıkları yatırımların bu ülkelerdeki istihdam ve ekonomik kalkınma üzerinde olumlu katkılarının olduğu şüphesizdir. Ancak bunun yanısıra globalleşme ve serbest ticaret neticesinde çok uluslu şirketlerin az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ucuz işgücünü kullanarak

emeği sömürdükleri ve aynı zamanda doğa ve çevre üzerinde tahrip edici sonuçlara sebebiyet verdikleri iddia edilmektedir.

Çok uluslu şirketlerin sahip olduğu gücün ne derece büyük olduğunu Tablo-5'deki veriler yardımıyla açıklamaya çalışalım. Tablodaki verilere göre çok uluslu şirketlerin 1 yıl içerisinde gerçekleştirdikleri satış hasılatı toplamı bazı ülkelerin GSYİH'sı ya da GSMH'sından daha büyüktür. Örneğin, Endonezya'nın 1994 yılında gerçekleşen GSYİH'sı 175 dolardır. Oysa sadece General Motors adlı Amerikan şirketinin aynı yıl içerisindeki satış hasılatı toplamı 169 milyar dolardır. Bu gerçekten çok uluslu bir şirketin inanılmaz bir güce sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

1994 yılı verilerine göre Türkiye ve Danimarka'nın GSYİH toplamı ayrı ayrı yaklaşık 150 milyar dolar civarındadır. Oysa bir Amerikan otomotiv şirketi olan Ford şirketinin 1994 yılında gerçekleşen yıllık satış hasılatı 137 milyar dolardır.

IBM, Unilever, Nestle, Sony gibi dev çok uluslu firmaların gücü bir çok devletin sahip olduğu katma değerden çok daha büyüktür. Yapılan tahminlere göre 1994 yılında en büyük 5 çok uluslu firmanın satış hasılatı toplamı 871 milyar dolardır. Oysa tüm az gelişmiş ülkelerin aynı yıl içerisinde gerçekleşen GSYİH tutarı sadece ve sadece 77 milyar dolardır. Tüm Afrika ülkelerinin GSYİH toplamının 246 milyar, tüm Güney Asya ülkelerinin ise 451 milyar dolar civarında bir katma değer yarattıkları tahmin edilmiştir.

Tüm bu veriler çerçevesinde globalleşen dünyada zengin ve yoksul ülkeler arasında uçurumun giderek büyümekte olduğu tespitini yapabilmekteyiz.

Önemle belirtelim ki, globalleşmeye muhalif olan kesimlerin eleştiri noktalarının başında globalleşmenin yoksullaşmayı beraberinde getirdiği inancı yatmaktadır. Bu tezin ne ölçüde doğru olduğunu değerlendirmeden önce Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) adlı kuruluşun globalleşmeye yönelttiği eleştirileri özetlemeye çalışalım:*

"1.Ülkeler düzeyinde bazı istisnalar bulunmasına rağmen dünya ekonomisi çok yavaş büyümektedir. Bu büyüme hızı ile tatminkar bir ücret düzeyine dayalı yeterli istihdam sağlanamamakta ve yoksulluk hafifletilememektedir.

2.Kuzey ile Güney arasındaki fark daha da açılmaktadır. 1965'te dünya nüfusunun en zengin yüzde 20'sinin ortalama adam başına geliri, en yoksul

---

* Bkz: UNCTAD, "Küreselleşmenin Yedi Günahı", İşletme ve Finans Dergisi, Eylül-1997. s. 6-9.

yüzde 20'inin 30 misli üzerindeydi. 25 yıl sonra, yani 1990'da bu fark ikiye katlanmış; 60 misline çıkmıştır.

3.Zenginler her yerde kazançlı çıkmıştır. Bu durum sadece toplumun en yoksul kesimleri aleyhine gerçekleşmemiştir. Ülkelerin pek çoğunda gelir dağılımındaki dönüşümlerin bir diğer belirgin özelliği orta sınıfların görece durumlarının bozulması olmuştur.

4.Her yerde finans sanayiinin, rantiyeler de yatırımcıların önüne geçmiştir. Gelişmekte olan ülkelerin bazılarında kamusal ve özel borçtan ödenen faizler GSYİH'nin yüzde 15'ine ulaşmıştır. Varolan menkul değerlerin el değiştirmesi, yatırım yoluyla yeni servet yaratılmasına göre çok daha kazançlı bir faaliyet haline gelmiştir.

5.Gelir paylaşımında sermayenin karı artarken emeğin geliri düşmüştür. Kar payları hem gelişmiş, hem de gelişmekte olan ülkelerde yükselmiştir. 1980'li yılların başları bugünle karşılaştırılırsa gelişmekte olan ülkelerin beşte dördünde sınai katma değerde ücret payının belirgin bir biçimde düşmüş olduğu ortaya çıkmaktadır.

6.İş ve gelir güvencesi hemen yer yerde azalmıştır. Artan faiz maliyetleri şirket kazançlarını aşındırmakta ve buna karşı hem Kuzey'de, hem de Güney'de şirketler yeniden yapılanarak istihdamı ve ücretleri baskı altında tutma yolunu seçmektedirler.

7.Nitelikli ve niteliksiz emek arasında ücret eşitsizlikleri genel bir sorun haline gelmektedir. Bu eğilim gelişmiş ülkelerde uzunca bir süredir geçerlidir. Gelişmekte olan ülkelerde ise niteliksiz işçilerin ücret düzeylerindeki mutlak – ve bazı durumlarda yüzde 30'lara yaklaşan boyutlarda- gerilemeler yaygınlaşmıştır.”

Tablo-2: Dünyada Çeşitli Mal ve Hizmet Tüketiminde Eşitsizlikler (I)

Telefon Hizmetleri Erişim İmkanı	
Tüketimde en üst 5 ülke	1000 kişiye düşen hat sayısı
İsveç	681
ABD	626
Danimarka	613
İsviçre	613
Kanada	590
Tüketimde En Alt 5 Ülke	
Kamboçya	1
Konga	1
Çad	1
Afganistan	1
Nijer	2
Et Tüketimi	
Tüketimde En Üst 5 ülke	Yılda kişi başına tüketilen miktar (Kg)

ABD	119
Yeni Zelanda	119
G.Kıbrıs	108
Avustralya	107
Avusturya	105
Tüketimde En Alt 5 Ülke	
Bangladeş	3
Gine	4
Malawi	4
Burundi	4
Hindistan	4

Toplam Sağlık Harcamaları (Kamu -Özel)

En İleri 5 Ülke	Kişi başına sağlık harcaması (Dolar)
ABD	2,765
İsviçre	2,520
İsveç	2,343
Finlandiya	2,046
Kanada	1,945

En Geri 5 Ülke

Vietnam	3
Sierra Leone	4
Tanzanya	4
Lao	5
Mozambik	5

Eğitim İçin Yapılan Kamu Harcaması (Sadece İlk ve Orta Öğretim Hizmetleri)

En İleri 5 Ülke	Öğrenci başına harcama (Dolar)
Lüksemburg	15,514
Finlandiya	11,720
ABD	11,329
Avusturya	9,065
Belçika	8,143

En Geri 5 Ülke

Sri Lanka	38
Nepal	44
Mozambik	46
Çin	57
Madagaskar	60

Kaynak: UNDP, Human Development Report, 1998, s. 50-51.

Tablo-3: Dünyada Çeşitli Mal ve Hizmetlerde Uzun Dönem Tüketim Eğilimleri

Mal ve Hizmet	Yıl	Dünya	Sanayileşmiş Ülkeler	Gelişmekte Olan Ülkeler	Afrika	Arap Ülkeleri	Doğu Asya	Güney Doğu Asya ve Pasifik	Güney Asya	Latin Amerika ve Karayipler
Tahıl (Milyon Ton)	1970	473	91	382	27	20	142	41	112	33
	1995	866	160	706	56	49	236	82	212	57
Enerji	1975	5,575	4,338	1,237	139	67	407	102	180	306
	1994	8,504	5,611	2,893	241	287	1,019	296	457	531
Elektrik (Milyar Kw/Saat)	1980	6,286	5,026	1,260	147	98	390	73	161	364
	1995	12,875	9,300	3,575	255	327	1,284	278	576	772
Petrol (Milyon Ton)	1980	551	455	96	10	12	11	8	6	48
	1995	771	582	188	15	27	38	19	13	72
Araba (Milyon)	1975	249	228	21	3	2	0,5	2	2	12
	1993	456	390	65	5	10	7	7	6	27
Bisiklet (Milyon)	1970	36	-	-	-	-	-	-	-	-
	1995	109	-	-	-	-	-	-	-	-
McDonald's Restaurantları	1991	12,418	11,970	448	0	0	123	113	0	212
	1996	21,022	19,198	1,824	17	69	489	409	3	837

Kaynak: UNDP, Human Development Report, 1998, s.47.

Tablo-4: Dünyada Temel İnsani İhtiyaçların Karşlanması İçin Gerekli Harcamalar ve Bunun Dışında Yapılan Harcamaların Kıyaslanması

Temel İnsani İhtiyaçların Karşlanması İçin Gerekli Para	Milyar Dolar	Temel İnsani İhtiyaçlar Dışında Kalan Çeşitli Mal ve Hizmetler İçin Harcanan Para	Milyar Dolar
Tüm dünyada temel eğitim harcamaları için gerekli para	6	ABD'de kozmetik ürünler için 1 yılda harcanan para	8
Tüm dünyada sağlıklı içme suyu ve kanalizasyon alt yapısı için gerekli para	9	Avrupa'da dondurma için 1 yılda harcanan para	11
Kadınlara sağlıklı doğum yapabilmeleri için gerekli para	12	ABD ve Avrupa'da parfüm için harcanan para	12
Temel sağlık hizmetleri için gerekli para	13	ABD ve Avrupa'da evde beslenen kedi-köpek vs. hayvanlar için harcanan para	17
Temel sosyal hizmetlerin karşılanması için gerekli para	40	ABD'de sigara için harcanan para	50
		Avrupa'da alkollü içecekler için harcanan para	105
		Tüm dünyada uyuşturucu için harcanan para	400
		Tüm dünyada askeri harcamalar için gerekli para	780

Kaynak: UNDP, Human Development Report, 1998, s. 37.
UNDP, Human Development Report, 1997, s. 112.

Tablo-5: Globalleşme ve Çok Uluslu Şirketlerin Genişleyen Gücü (Milyar Dolar 1994)

Ülke ve Şirketin Adı	Toplam GSYİH	Toplam Şirket Satışları
Endonezya General Motors	174,6	168,8
Türkiye Danimarka Ford	149,8 146,1	137,1
Güney Afrika Toyota Exxon Shell	123,3	111,1 110,0 109,8
Norveç Polonya IBM	109,6 92,8	72,0
Malezya Venezuela Pakistan Unilever Nestle Sony	68,5 59,0 57,1	49,7 47,8 47,6
Mısır Nijerya	43,9 30,4	
En Büyük 5 Çok Uluslu Şirket Az Gelişmiş Ülkeler Güney Asya Afrika	76,5 451,3 246,8	871,4

Kaynak: UNDP, Human Development Report, 1997, s. 92.

UNCTAD bu görüşlerini 1997 yılında yayınladığı Ticaret ve Kalkınma Raporu'nda ortaya koymuştur. UNCTAD'a göre *"küresel rekabet kendiliğinden daha hızlı bir büyümeye yol açmamaktadır. dünya ekonomisindeki büyüme ve gelişme eşitsizlikleri kendiliğinden azaltmamaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelerin gelir düzeylerine yaklaşmasına kendiliğinden yol açacak herhangi bir iktisadi yasa yoktur."* (s.8.)

UNCTAD, bu görüşleri ile globalleşmenin bazı olumsuzlukları beraberinde getirdiği iddiasında bulunmaktadır. Önemle belirtelim ki, globalleşmeye muhalif kesimler genel olarak bu belirtilen hususlardan hareket ederek globalleşmeye karşı çıkmaktadırlar. Ancak bu belirtilen iddiaların ne ölçüde gerçek olduğu literatürde tartışmalıdır. Örneğin, Dünya Ekonomik Forumu (World Economic Forum) adlı kuruluş tarafından 1998 yılında yayınlanan Dünya Rekabet Gücü Raporu başlığını taşıyan çalışmada² globalleşen dünyada rekabet gücünü (competitiveness) arttırmaya yönelik politikalarla gelir eşitsizlikleri arasında pozitif değil, aksine negatif bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Bir başka ifadeyle, yapılan araştırmanın sonuçlarına göre rekabet gücünün arttığı ülkelerde gelir eşitsizlikleri de azalma eğilimi göstermektedir. Yine aynı araştırmaya göre kamuoyunda ve belirli kesimlerde nüfusun en alt yüzde 20'lik kesiminin milli gelirden aldığı payın sürekli azalmakta olduğu genel kanısının hakim olduğu belirtilmektedir. Ancak bunun doğru olmadığı, aksine en yoksul yüzde 20'lik kesimin reel gelirlerinin de artmakta olduğu ortaya konulmaktadır.

5. Sonuç

Ekonomik, siyasi ve sosyo-kültürel boyutları olan bir kavram olarak karşımıza çıkan globalleşme, tüm dünyada 1980'li yılların ortasından itibaren çok daha belirgin olarak hissedilmeye başlanmıştır. Globalleşme ile, ulus-devlet egemenliği güç kaybetmekte ve kültürler birbirlerine daha da yakınlaşmaktadır. Öte yandan, ekonomik globalleşme açısından rekabet çok büyük önem kazanmakta ve global rekabet, ülkeleri sürekli yenilik yapmaya yöneltmektedir.

Ancak, globalleşmenin evrensel manada eşitlik, refah, barış ve özgürlük ortamı yaratarak sınırsız bir dünya ortaya çıkaracağı konusunda ciddi endişeler dile getirilmektedir. Globalleşmenin bölge ve ülke sınırlarının önemini tamamen ortadan kaldırdığını söylemek güçtür. Bir bütün olarak, ülkeleri ve insanları birbirlerinden ayıran fiziki engellerin ortadan kalkmasına

---

² Bkz: Andrew M. Warner, "Income Distribution and Competitiveness", in: World Economic Forum, Global Competitiveness Report 1998. pp.30-37.

karşın; globalleşme, Güney ülkelerinden ziyade Kuzey ülkelerinde³ daha belirgin olarak gerçekleşmiştir.

Globalleşmenin bir diğer boyutu da kültürel globalleşmedir. Kültürel globalleşmenin etki ve sonuçları, bu sürece maruz kalan ulusal/yerel kültürün öznel şartlarına göre değişmektedir. Bu durumda, ulusal/yerel kültürü tamamen reddedip global kültüre bağlanmak veya kendi kültürü içine hapsolüp dış dünyaya kapanmak şeklinde tercihler gündeme gelmektedir. Bu iki tercihin dışında globalleşme ve yerelleşme arasında orta bir yol bulup insanların kendi kültürel değerlerini kaybetmeden, global değerlerle bütünleşmeleri de söz konusu olabilir.

Kanaatimizce, globalleşmeyi bir '*global realite*' olarak ele almak ve buna uyum sağlamak için çaba sarf etmek önem taşımaktadır. Bize göre, işgücü ağırlıklı teknoloji yerine mega-teknolojiye yönelen, uzun dönemi faaliyetlerinde baz alan, ulusal ekonomiden ziyade global ekonomiyi hedefleyen; merkezi yönetim yerine yerinden yönetimleri benimseyen ve endüstri toplumunun ötesinde bilgi toplumu olmayı yeğleyen toplumlar globalleşme sürecinden kazançlı çıkacaklardır.

Bu çalışma içerisinde de özetlediğimiz gibi globalleşme artıları ve eksileri sözkonusu olan bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Globalleşmeye muhalif olan kesimler dünyada zengin ile yoksul arasındaki açığın giderek daha da arttığı endişesini ifade etmektedirler. Mevcut gelir dağılımı ve yoksulluk istatistiklerine bakıldığında bu endişelerin belirli ölçüde doğru olduğu söylenebilir. Ekonomik globalleşme sürecinde belki de daha belirgin bir biçimde gözlemlenen şu sorunlara çözümler bulunması son derece önem taşımaktadır:

- ❑ Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde nüfus artış hızı sorunu,
- ❑ Nitelikli ve niteliksiz emek arasında ortaya çıkan gelir eşitsizlikleri sorunu,
- ❑ Doğanın ve çevrenin tahribatı sorunu,
- ❑ Sermaye hareketlerindeki serbestleşmenin ve hızlı mobilitenin ortaya çıkarabileceği global krizler sorunu,

---

³ Kuzey ülkeleri, gelişmiş batı ülkeleri, Rusya ve Japonya'yı kapsamaktadır. Güney ülkeleri ise, Japonya hariç diğer Asya, Afrika ve Latin Amerikan ülkelerini içermektedir.

- Çok uluslu şirketlerin pek çok ülkenin GSYİH'sını da aşan boyutlarda bir ekonomik güce sahip olmaları sorunu.

Bu sorunların ve muhtemel ortaya çıkabilecek diğer sorunların mutlaka ciddiye alınması ve bazı çözümler bulunması gerekmektedir.

Fakat tüm bu belirtilen olumsuz gelişmelere bakarak globalleşmeye körü körüne karşı çıkmak doğru bir yaklaşım değildir.⁴ Globalleşmenin ortaya çıkardığı fırsatları da dikkate almak gerekmektedir. Bu fırsatlar sanıldığı gibi sadece ve sadece çok sınırlı bir zengin ülkeler topluluğu (G8 ülkeleri) ya da gelişmiş ülkeler için yaratılmış fırsatlar olarak algılanmamalıdır. Gelişmekte olan ülkelerin de globalleşmeden sağladığı ve sağlayacağı kazançlar bulunmaktadır. Ve hepsinden önemlisi globalleşme artık geriye dönülemez bir süreç olduğuna göre bu süreç içerisinde ortaya çıkan sorunları doğru bir şekilde teşhis etmek ve bu yönde önlemler almak önem taşımaktadır.

KAYNAKLAR

Boutros-Ghali, B. (1996), '*Global Prospects for the United Nations*', Law and State, Volume:53/54, pp.149-156.

Brahmbhatt, M. and Dadush, U. (1996), '*Disparities in Global Integration*', Finance & Development, September 1996, pp. 47-50.

Dash, R. C. (1998), '*Globalization: For Whom and for What*', Latin American Perspectives, Nov 98, Vol:25, No: 6, pp:52-55.

DPT (1995), '*Küreselleşme, Bölgesel Entegrasyonlar ve Türkiye (Değerlendirme Raporu)*', Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Yayın No:DPT: 2374-ÖİK:439. DPT: Ankara.

Drucker, P. F. (1997), '*The Global Economy and the Nation-State*', Foreign Affairs, Vol:76, No:5, September/October 1997, pp: 159-171.

Gürses, M. (1998), '*Küresel Ekonomi: Şirket yapısında Değişiklikler, Dış Ticarete Şirketlerin Yönlendirici İşlevleri ve Küreselleşme Sonrasında Gelir Dağılımı Üzerine*', Maliye Dergisi, Mayıs-Ağustos 1998, Sayı:128, s.55-67.

---

⁴ Bazı globalleşme muhalifleri globalleşmeyi "başka türlü totaliterizm", "yeni emperyalizm" vs. terimlerle adlandırıyorlar. Hatta bir kelime benzetmesi ile globalleşmenin aslında "globaliter rejim" olduğu iddia edilmektedir. Bkz: Ramonet,1999.

IMF (1997), '*World Economic Outlook: Globalization: Opportunities and Challenges*', May 1997, An International Monetary Fund Publication, May 1997, IMF: Washington, DC.

Kutlu, E. (1998), '*Küreselleşme ve Etkileri*', Anadolu Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt: XIV, Sayı: 1-2, No: 1068, s. 363-386.

Ouattara, A. D. (1997), '*The Challenges of Globalization for Africa*', The Southern African Economic Summit, Sponsored by the World Economic Forum, Harare, May 21, 1997.

Qureshi, Z. (1996), '*Globalization: New Opportunities, Tough Challenges*', Finance & Development, March 1996, pp. 30-33.

Rajan, S. R. (1998), '*Economic Globalisation: Examining the Issues*', The Institute of Policy Studies, November 1998, Singapore.

Ramonet, Ignacio (1999), "*Globaliter Reimler: Başka Türü Totaliterizm*", İTÜ Vakıf Dergisi, Haziran 1999, Sayı 29.

Rowthorn, R. and Kozul-Wright, R. (1998), '*Globalization and Economic Convergence: An Assessment*', Discussion Papers, No:131, UNCTAD: Geneva.

Rodrik, D. (1997a), '*Has Globalization Too Far?*', Institute for International Economics, Washington, DC.

Rodrik, D. (1997b), '*Sense and Nonsense in the Globalization Debate*', Foreign Policy, Summer 97, No: 107, pp.19-37.

Rodrik, D. (1998), '*Symposium on Globalization in Perspective: An Introduction*', Journal of Economic Perspective, Fall 98, Vol:12, Issue: 4, pp.3-9.

Sachs, J. (1998), '*International Economics: Unlocking the Mysteries of Globalization*', Foreign Policy, Spring 98, No:110, pp.97-111.

Schulze, G. G. and Ursprung, H. W. (1999), '*Globalisation of the Economy and the Nation State*', The World Economy, Vol: 22, No: 3, May 1999, pp.295-351.

UNCTAD (1997), "*Küreselleşmenin Yedi Günahı*", İşletme ve Finans Dergisi, Eylül-1997. s. 6-9.

United Nations Development Program, (1997), Human Development Report. Oxford: Oxford University Press.

United Nations Development Program, (1998), Human Development Report. Oxford: Oxford University Press.

Warner, Andrew M., "Income Distribution and Competitiveness", in: World Economic Forum, Global Competitiveness Report 1998. pp.30-37.

World Bank (1995), *Global Economic Prospects and the Developing Countries*, The World Bank: Washington, DC.

World Bank (1999), *World Development Indicators*, The World Bank: Washington, DC.

World Bank, (2000-2001), World Development Report, The World Bank: Washington, DC.

Zürn, M. (1996), '*Global Dangers and International Co-Operation: Are We on the Way to a World Risk Society?*', Law and State, Volume:53/54, pp.69-91.